

PROPAGANDA VE AŞIRILIK

Yazarlar

Haluk YAMAN

Fethiye TUNÇ

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçla kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN 978-625-375-773-1	Sayfa ve Kapak Tasarımı Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı Propaganda ve Aşırılık	Yayıncı Sertifika No 47518
Yazarlar Haluk YAMAN ORCID iD: 0000-0001-6536-9042 Fethiye TUNÇ ORCID iD: 0009-0008-2318-4961	Baskı ve Cilt Vadi Matbaacılık Bisac Code POL049000
Yayın Koordinatörü Yasin DİLMEN	DOI 10.37609/akya.3893

Kütüphane Kimlik Kartı
Yaman, Haluk.
Propaganda ve Aşırılık / Haluk Yaman, Fethiye Tunç.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.
234 s. ; 135x210 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253757731

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Toplumlar ve siyasi yönelimleri demokrasiyle birlikte sandıktan geçen bir süreci anlamlandırsa da bireylerin zihinsel şemaları ve bilişsel süreçler ile şekillenen seçmen davranışları farklı belirleyicilerin etkisinden azade olamaz. Bireyleri her dönemin etkileşimi içerisinde yönlendiren ve onlara sınırlar çizen argümanlar söz konusudur. Propaganda, geçmişten bugüne bu argümanların başını çekmektedir. olmak ve gerçek olarak algılanmak arasında propaganda vardır. Çalkantı ve çekişme manzaraları propagandanın ayrılmaz iki kutbu gibidir. Bu çalışma, propagandanın sınırlarını ve aşırılıkla olan ilişkisini anlamaya yönelik düşünsel bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Siyaset de hayat gibi kararlar almakla ilgilidir. Bu kararların bazıları büyük bazıları ise küçük kararlardır. Kimileri ise sıradandır. Alınan kararlar bazen hayal kırıklıklarıyla dolu düşleri ortaya çıkarmıştır. Bu düşler kimilerine göre büyük ve politik düşlerdir. Hitler'in emrinde sergilenen propaganda faaliyetleri hayal kırıklıklarıyla dolu politik düşlerin en önemli örneklerine haizdir. Politik düşler ve propaganda ile birleşen siyasi faaliyetler insan haklarını görmezden gelmiş, temel hak ve özgürlükler çok gerilere itilmiştir. Dili, dini, tabiiyeti ve cinsiyeti fark etmesizin tüm insanlara ait olan, ayrım yapılmaksızın her bireyin eşit derecede sahip olduğu ve devredilemeyen, kısıtlanamayan hakların "insan hakları" olarak nitelendirildiği bir ortamda bu hakların en büyük düşmanı olarak anlam kazanmış yaklaşımlar içerisinde propaganda ve aşırılıklar görülmektedir. Aydınlanmanın, rasyonalitenin ve pozitif düşüncenin çözüm bulamadığı çatışmaların merkezinde propaganda ve aşırılıkları görmek mümkündür.

Yalanların iktidarına giden yolda karşımıza propaganda çıkar. Günümüzde hakikat ile inancın, bilgi ile duygunun birbirine karıştığı bir ortamda propaganda, sadece siyasal bir araç değil, aynı zamanda bir kültürel ve psikolojik olgu hâline gelmiştir. İnsanların bilgilenme süreçleri sadece pozitif ve rasyonel bilgi ile sınırlı değildir. Aynı zamanda duygusal zeminde ve çerçevede gelişen süreçlerdir. Böyle bir ortamda propaganda toplumsal kimlik ile daha güçlü bağlar kurabilmekte ve bireylerin iç grupları ile dış gruplar arasındaki algılama biçimine yön verebilmektedir. Propaganda bu ekseninde sadece iktidarın söylem üretme biçimi ve eyleme giden yolda tek destekçisi değil, toplumun her bireyinin kendini ifade etme biçimidir. Yeni medya ve farklı dijital platformlar aracılığıyla yayılan mesajlar bireylerin gündelik yaşam alışkanlıklarını belirleyerek siyasal bilinci şekillendirmektedir. Atomistik toplum anlayışı ve post modern alışkanlıklar aşırılığın diline hizmet etmekte ve meşrulaştırmaktadır.

Başarısızlığı başarı gibi gösterebilen, yetersizlik ve yenilgiyi galipmiş gibi anlamlandıran bir olgudur propaganda. Kendisine karşı gelinmesini istemeyen ve karşı gelinmemesi adına aşırılıktan çekinmeyen bir hal içerisinde. Bu bağlamda duygusal yönlendirme ve toplumsal aidiyet üretiminin de temel bir aracıdır. Kitap boyunca ele alınan örnekler ve uygulamalar geçmişten bugüne farklı zamanlarda izlenebilen propaganda biçimlerinin nasıl şekillendiğini göstermektedir. 20. yüzyılın iletişim araçlarında sergilenen propaganda 21. yüzyılda algoritmik ve veri temelli olarak duygusal etkileşime yön vermektedir. Hakikat mücadelesiyle perdelenen söylemler bir propaganda pratiği olarak aşırılıkları da kullanmaktan çekinmemektedir. Bu kitap okuyucusunu propagandayı yeniden düşünmeye teşvik etmektedir. Aşırılığı ise yalnızca şiddet ve nefrete dayalı değil söylemin sınırlarında ve gündelik iletişimin içerisinde nasıl üretildiğine dikkat çekmek amacıyla yeniden ele almıştır.

Bu kitap, farklı dönemler içerisinde yeşermiş imgelerin parlak ama çoğu zaman yanıltıcı özelliklerini yapı sökümüne uğratmakta ve sözcüklerin, simgelerin nasıl olup da düşüncelerimizi şekillendirebildiğini anlamaya çalışmaktadır. Kitabı yazarken yazarlar olarak kendimize sürekli şu soruyu sorduk. “Bir fikir ne zaman propaganda olur ve ne zaman aşırılığa dönüşür?”. Bu soru siyasi olmanın ötesinde insani meseleleri de çözümlemeye yardımcı olacak cevapları içerisinde barındırmıştır. Bilginin hızla yayıldığı, dinlemektense konuşmayı tercih ettiğimiz bu çağda her konuşma, içerisinde bir söylem pratiği barındırmaktadır. Propaganda ve aşırılık kavramları tek tek ele alınarak ve aralarındaki etkileşim analiz edilerek söylem pratiklerinin etkileri farklı bölümler altında değerlendirilmiştir. Bu bölümlerden “Toplumsal Yapıyı Yönlendiren Propaganda, Kitle Psikolojisi ve Propaganda, Lider ve Seçmen Psikolojisinde Propaganda ve Siyasetin Sessiz Telkini ve Psikopolitika” başlıkları Fethiye Tunç tarafından kaleme alınmıştır. “Giriş, Geçmişten Günümüze Propaganda, Siyasal İletişim Aktörleri, Aşırılık ve Propaganda, 21. yüzyıl ve Aşırılıkları ve Sonuç” bölümlerini ise Haluk Yaman yazmıştır.

Her parıltı içerisinde yanıltıcı unsurları barındırabilmektedir. Bu kitap parıltılı söylemler ardında yatan hakikatlere bakma arzusu üzerine doğdu. Kitabımızın geniş kapsamlı olduğu iddiasında değiliz. Ne geniş bir propaganda tarihini ne de insanlık tarihi süresince sergilenen bütün aşırılıkları değerlendirebildiğimiz iddiasındayız. Sadece okurlara, her türlü eylemin içerisinde barındırabileceği aşırılığa ve propaganda içerikli yaklaşımların farkındalığı adına küçük de olsa bir katkı sunmayı istedik...

İÇİNDEKİLER

1	Giriş.....	1
2	Geçmişten Günümüze Propaganda Ve Aşırılık	23
3	Toplumsal Yapıları Yönlendiren Propaganda.....	47
4	Kitle Psikolojisi, Propaganda ve Renkler.....	73
5	Siyasal İletişim Aktörleri, Aşırılık ve Propaganda.....	95
6	Lider ve Seçmen Psikolojisinde Propaganda.....	115
7	Medya ve Dijital platformlarda Aşırılıkçı Retorik ve Propaganda	143
8	Siyasetin Sessiz Telkini ve Psikopolitika	169
9	21. Yüzyıl ve Aşırılıkları.....	193
	Sonuç	221

GİRİŞ

*Ruhun kötü alışkanlıkları fiziksel hastalıklara
Yol açabilirken,
Bedenin aşırılıkları da ruhun kusurlarını
Teshir edip büyütebilir... Foucault*

Tarihin her döneminde insan hayatını önemli oranda etkilemiş ve zaman içerisinde gelişim göstermiş pek çok olgu vardır. Bu olgular içerisinde bazıları insanlık tarihi ya da toplu yaşama geçişle birlikte başlamış ve bugüne kadar devam etmiştir. Gelecekte de insan davranışları ve tutumları üzerinde belirleyici olmaya devam edecektir. İnsanlık bir arada yaşamaya devam ettiği sürece olgusal gerçekliklerde idare edenler ve idare edilenler arasındaki ilişki belirleyici olacaktır. Propaganda, idare edenler ve edilenler arasındaki olgusal gerçeklerden birisidir. Pek çok farklı alanda insanların tutum ve davranışları üzerinde belirleyici olmayı amaçlayan propaganda faaliyetleri semboller, söylemler, davranış kalıpları ve farklı uygulamalar üzerinden gerçekleşmektedir.

Çeşitli enstrümanlar üzerinden şekillenen propaganda faaliyetlerinde idare edenlerin elindeki en önemli güç yönetme erkine sahip olmalarıdır. Yönetme erkini ele geçirmek ya da elde tutmak, beraberinde sağlanacak güç mefhumu ile birlikte daha baskın ve hissedilir bir propagandaya alan açacaktır. Yö-

maktadır. Yönetenin propaganda ve rızanın gösterilmediği yerde sergilediği şiddete karşı yönetilenlerin faaliyet gösterebildikleri her alanda sergiledikleri dayanışma iktidara karşı olurken içerisinde mutlaka aşırılık barındırmaktadır. Uzun süreli iktidarlara ve otoriter ya da totaliter rejimlerin sergilediği şiddet karşısındaki propaganda daha güçlü olmakta ve aşırılık içermektedir. Şiddet Engels'in söylediği gibi her zaman "araçlara" muhtaçtır (Wheeler, 1968'den akt. Arendt: 2018, s. 7). Bugünün dünyası şiddet propagandası için önemli ölçüde araçlara sahiptir.

Kaynaklar

- Adorno, T. W., Horkheimer, M. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Açıkgöç, A. (2014). Felsefe – Kültür ilişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4, 1, s. 33-38.
- Akkerman, A., Zaslove, A., Spruyt, B. (2017). 'We the People' or 'We the Peoples'? A Comparison of Support for the Populist Radical Right and Populist Radical Left in the Netherlands. *Swiss Political Science Review*, 23 (4), s. 377-403.
- Allcott, H. ve Gentzkow, M. (2017). Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 211-236.
- Allen, T. J. (2017). Exit to The Right? Comparing Far Right Voters and Abstainers in Western Europe, *Electoral Studies*, 50, pp. 103-115.
- Arendt, H. (2018). *Şiddet Üzerine*. (Edt. Cogito içinde). İstanbul: Yapıkredi Yayınları.
- Aslan, H., K. (2018). Aşırı Sağın Yükselişi: Resme Küresel Perspektiften Bakmak. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 14 (53), s. 47-71.
- Avcı, Ö. (2018). *Propaganda Çeşitleri*. (Edt. M. Karaca ve C. Çakı). İletişim ve Propaganda (s. 75-114). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Biber, A., Turancı, E. (2014). Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 21, s. 28-41.
- Binark, M. (2017). Algoritmaların Yarattığı Yankı Odalarında Siyasal Katılımın Olanaksızlığı, *Varlık Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi*, 19-23.
- Chomsky, N. (2008). *Medya Denetimi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Demirci, Z. (2024). İngiltere'deki Aşırı Sağcı Eylemler İskoçya'ya Neden Sıçramadı?. <https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/ingilteredeki-asiri-sagci-eylemler-iskocya-ya-neden-sicramadi/1821230> adresinden 07/07/2025 tarihinde alınmıştır.

- Eagleton, T. (2015). *İdeoloji*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Fahad, A., Mustafa, S. E. (2025). Locked in Echoes: Unveiling The Dynamics Of Social Media Echo Chambers and Hindu Radicalization Targeting Muslim Youth in Delhi. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12:324, <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04638-w>.
- Ferwerda, J., Gest, J., Reny, T. (2025). Nostalgic deprivation and populism: Evidence from 19 European countries. *European Journal of Political Research*, 64, s.1506–1518. doi: 10.1111/1475-6765.12738
- Finchelstein, F. (2021). *Faşist Yalanların Kısa Tarihi*. (Çev. Zeynep Şarlak). İstanbul: İletişim.
- Foucault, M. (2011). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gelici, M. (2023). Rasmus Paludan ve Kuran-ı Kerim'i Yakma Eylemleri Üzerinden Bir Değerlendirme, *Tasavvur Dergisi*, 9 (2), s. 1123-1142.
- Held, D., J. A. (2025). *Demokrasi Modelleri*. Ankara: Felix Kitap.
- Hıdır, Ö. (2018). Avrupada "Aşırı Sağ"ın Dini İdeolojik ve Tarihi Temelleri-Kökenleri. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 14 (53), s. 15-47.
- Huntington, S. (2014). *Medeniyetler Çatışması*. (Der. Murat Yılmaz). İstanbul: Vadi Yayınları.
- Jami, W. (2025). An Examination of Populist Attitudes With Social Values and the Motivational Differences Between Right-Wingers and Left-Wingers. *Social and Personality Psychology*, 128 (4), s. 2660-2677.
- Kalaycı, N. (2017). *Aristoteles*. (Edt. Ahu Tuncel, Kurtul Gülenç, Siyaset Felsefesi Tarihi içinde,). Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Kara, E. (2021). Rıza Kavramının Pozitif Psikoloji Açısından İncelenmesi. *Dini Araştırmalar*, 24/61, s. 571-593.
- Karaçor, S. (2006). Propagandanın Halkla İlişkiler ve Reklama Göre Yapı, İşleyiş Açısından Farklılıkları. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 27.
- Kaya, A. (2021). Aşırılık ve Radikalleşme: Farkı Yatan Nedir? Bilgi Prime Youth. İstanbul Bilgi Üniversitesi. <https://bpy.bilgi.edu.tr/en/blog/asiricilik-ve-radikallesme-farki-yatan-nedir/> adresinden 01/10/2025 tarihinde alınmıştır.
- Kışlalı, A. T. (1987). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın.
- Krastev, I. (2007). The Populist Moment. <https://www.eurozine.com/the-populist-moment/> adresinden 07.07. 2025 tarihinde alınmıştır.
- Lasswell, H. (1927). The Theory of Political Propaganda. *The American Political Science Review*, Aug., 21 (3), pp. 627-631.
- Lee, B. (2022). What Is Siege Culture?. <https://crestresearch.ac.uk/comment/what-is-siege-culture/> adresinden 10/07/2025 tarihinde alınmıştır.
- Lytard, J. F. (2000). *The Postmodern Condition. Sociology of Education: Theories and Methods*.
- Malkoç, E., S. (2017). Siyasi Yönetişimde Meşruiyet Sorunu. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (15), s. 85-99.

- Marşap, G., Akbaba, S., M. (2020). Aydınlanmanın Diyalektiğinde Kültür Eleştirisi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(10), s. 102-118.
- Marshall, G.(2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Orhan, S. (2019). Popülizm, Liberal Demokrasi ve Faşizm Denklemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (4), a. 795-840.
- Schmid, A. P. (2013). “Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review”, ICCT Research Paper, 97(1). <https://icct.nl/publication/radicalisation-de-radicalisation-counter-radicalisation-conceptual-discussion-and> adresinden 05/04/2025 tarihinde alınmıştır.
- Simone, D. (2024). Riots Show How the UK’s Far Right Has Changed. <https://www.bbc.com/news/articles/c74lwnxxxzjo>. 05/06/2025 tarihinde alınmıştır.
- Sunstein, C. (2004). Democracy and Filtering, *CACM*, 47 (12), pp. 57-59. DOI:10.1145/1035134.1035166.
- Renard, T., Rekawek, K. (2024). The Base, and The Basis for Listing Far-Right Terror Groups. <https://www.icct.nl/publication/base-and-basis-listing-far-right-terror-groups> adresinden 05/05/2025 tarihinde alınmıştır.
- Qualter, H. T. (1980). Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 17, https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001406.
- Taylor, E. B. (2016). Kültür Bilimi. *ViraVerita E-Dergi*, 4, s. 91-110.
- Wood, A. (2016). Propaganda and Democracy. *Theoria: An International Journal for Theory, History and Foundations of Science* , 31 (3).
- Yolcu, M. (2002). Dil: İşlevi, Çeşitleri ve Alanları Bağlamında Kavramsal Bir İnceleme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, II, 4, s. 67-97.
- Zimbardo, P. (2023). Şeytan Etkisi: Kötülüğün Psikolojisi. İstanbul: Say Yayınları.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE PROPAGANDA VE AŞIRILIK

*“Duyguları olmayan evrende hiçbir şeyin anlamı yoktur.
Hiçbir şey ne iyidir ne kötü,
Ne çirkindir ne güzel, ne şerdir ne hayır”... Rorgeiou*

Propaganda, tarih boyunca egemen güçlerin, kitlelerin düşüncelerini ve davranışlarını etkilemek için kullandığı bir iletişim aracı olmuştur. Bir fikri yaymak ve bu fikir/düşünce etrafında insanları bir araya getirebilmek propaganda faaliyeti için temel gerektirir. Siyasi bir hedefi veya ideolojiyi desteklemek için toplulukların düşüncelerine ve inançlarına yön vermeyi amaçlayan bir iletişim yöntemidir. Aşırılık ise propagandanın şiddeti de içeren uç uygulamalara dönüşmesidir. Kitlelerin propaganda ile mobilize edilerek eylemlere yönlendirilmesi aşırılık eylemlerini meşrulaştırmak için tercih edilir. Propaganda burada söylemle birlikte iş görür. Bir taraftan insanoğlu şiir ve destanlar ile propagandaya alan açarken öte yandan duygu ve akıl yoluyla toplumu şekillendirmenin gayesini güder. Örneğin Büyük İskender yapmış olduğu propagandayla düşmana karşı psikolojik harekâtlar düzenlemiş ve kendisini tanrılarla özdeşleştirmiş bir kişilik olarak anlatılan mitler üretmiştir (Ingram, 2016, s. 7). Mitler/mitoslar ideolojilerden önce dünyayı anlamlandırmış imgelerdir. Mitoslar Bacon tarafından “idol” olarak ifade edilmiştir. İdoller insanın hakikate ulaşmasını engelleyen düşünce modelleridir (Çetin, 2007, s. 3). Kabile idolleri, mağara idolleri, çarşı-pazar

naklı aşırılıkların ortaya çıkardıkları toplumsal barışın önündeki önemli engellerdir. Bu farklılıklara yüklenen mutlaklaştırmalar toplumsal kutuplaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Özellikle son yıllarda oldukça önemli bir konu haline gelen göç olgusu karışındaki toplumsal tutumlar aşırılık örneklerini oldukça fazlasıyla barındırmaktadır. Mutlak ve değişmez görünen ve öyle algılanan her değer üstünlük iddiasıyla savunulmakta, ötekine karşı nefret söylemi ve ayrımcılık beraberinde yine ötekine karşı aşırılık eylemlerini doğurmaktadır.

Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. (2016). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- American Historical Association (AHA). (1944). What is Propaganda. <https://www.historians.org/resource/the-story-of-propaganda/> adresinden 01/08/2025 tarihinde alınmıştır.
- Armaoğlu, F. (2014). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Arslan, A. A. (2024). Resim Sanatı ve Propaganda. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 91, s. 17–26. doi: 10.7816/ulakbilge-12-91-02.
- Atabek, N. (2014). Propaganda ve Toplumsal Kontrol. *Selçuk İletişim Dergisi*, 2 (4), s. 4-12.
- Aykurt, İ. S. (2022). *Bir İdeolojiler Alanı Olarak İkinci Dünya Savaşı ve Siyasal Propaganda: 1939-1945 Savaş Dönemi Afişlerinin Karşılaştırmalı Analizi*. Ankara, Çankaya: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım.
- Bektaş, A. (2002). *Siyasi Propaganda, Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bernays, E. (2005). *Propaganda*. Brooklyn, NY: I.G.
- Bilgili, M. (2023). Çin Kültür Devrimi: Sol Popülizm ve Anti – Entelektüelizm (1966-1969). *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 21 (82), s. 10-27.
- Carnoy, M. (2013). *Devlet ve Siyaset Teorisi*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Chomsky, N. (2001). *Demokrasi: Gerçek ve Hayal*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Cottom, M., Mastors, E., Preston, T., Dietz, B. (2017). *Siyaset Psikolojisine Giriş*. Ankara: B101 Yayınları.
- Çağlak, A. (2021). Sovyet Rusya'da Bolşevik Devrimi Sonrasında Ordu-İstihbarat Teşkilatı Bağlantısının Oluşumu ve Kızıl Ordu'nun Sovyet İstihbarat Sistematığının Gelişim Sürecine Katkısı. *Harp Tarihi Dergisi*, 3, s. 43-81.
- Dijk, T. V.(2015). *Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım*. (Söylem ve İdeoloji İçinde. Edt. Barış Çoban, Zeynep Özarslan). İstanbul: Su Yayınları.

- Eco, U. (2021). *Ortaçağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Erhan, Ç. (1996). Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51 (01), s. 271-284
- Fitzmaurice, K. (2018). Propaganda. *Brock Education Journal*, s. 63 – 67.
- Foreign Affairs (2017). Records of the United States Information Agency (RG 306). <https://www.archives.gov/research/foreign-policy/related-records/rg-306> adresinden 10/05/2025 tarihinden alınmıştır.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın Gözü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Germond, J., Witcover, J. (1999). *Whose Broad Stripes and Bright Stars?. The Trivial Pursuit of The Presidency*: N.Y. Warner.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Goebbels, J. (2019). *Bilgi ve Propaganda. Büyük Yalanlar*. Ankara: Zeplin Kitap.
- Gori, N. (2018). Codes of Ethics for Political Parties and Their Role in Communication (in the Time of Electoral Campaigns). *Postmodern Openings*, 9(1), 147 – 164. <https://doi.org/10.18662/po/10>.
- Göksel, A., B. (1998). *Halkla İlişkiler*. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Habermas, J. (2012). *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Heberer, T. (2009). The “Great Proletarian Cultural Revolution”: China’s Modern Trauma. *Journal of Modern Chinese History*, 3(2), 165-181. doi: 10.1080/17535650903345379
- Heiber, H. (2024). *Joseph Goebbels*. <https://www.britannica.com/biography/Joseph-Goebbels> adresinden 03/02/2025 tarihinde alınmıştır.
- Ingram, H. J. (2016). A Brief History of Propaganda During Conflict: Lessons for Counter-Terrorism Strategic Communications. DOI: 10.19165/2016.1.06.
- İrem, N. (2004). Jakobenzizm – Cumhuriyetçilik Açmazında Kemalist Radikalizm. *Journal of Faculty of Business*, 5 (2), s. 1-25.
- İşçi, M. (2002). *Halkla İlişkiler*. İstanbul: Der Yayınları.
- Karaca, M. (2018). Waffen SS Propaganda Faaliyetleri. *International European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 2 (2), s. 100-118.
- Kaya, A. (2020). Aşırıcılık ve Radikalleşme: Farkı yaratan nedir? https://bpy.bilgi.edu.tr/media/document/2020/02/20/kaya-ayhan_asirilik-ve-radikallesme.pdf adresinden 18/05/2025 tarihinde alınmıştır.
- Keskin, Y., Çakı, C., Kazaz, A. (2020). Nazi Almanyası Döneminde Nazizm İdeolojisindeki Antisemitist Propaganda Mitlerinin Eğitime Yansımaları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13 (3), s. 1081-1113.
- Lasswell, H.D. (1927). The Theory of Politicia! Propaganda. *American Political Science Review*, 627-631.
- Ma, M., Han, F., Wang, C. (2025). Panacea or Pandora’s Box: Diverse Gover-

- nance Strategies for Conspiracy Theories and Their Consequences in China. *Humanities and Social Sciences Communications*,12:725 | <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04350-1>
- McLellan, D. (2012). *İdeoloji*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- National Geographic. (2016). Tıbbın Yeni Silahı: İnanç.
- Riley-Smith, J. (1997). *The First Crusade and the Idea of Crusading*. University of Pennsylvania Press.
- Russell, B. (2021). *Batı Felsefe Tarihi 3. Cilt*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Şeriatı, A. (2012). *Yeni Çağın Özellikleri*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Ülger, B. (2003). *İşletmelerde İletişim ve Halkla İlişkiler*. The Big Bussiness. İstanbul: Der Yayınları.
- Wilkinson, K. (2011). *Semboller ve İşaretler*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Yörükoğlu, T. (2012). *İstihbarat Servislerinde Beyin Yıkama Operasyonları*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Yukl, G. (2011). *Leadership in Organizations*. New York: Pearson.

TOPLUMSAL YAPILARI YÖNLENDİREN PROPAGANDA

Düşünmeyen insanlar uyurgezerlere benzer...

Hannah Arendt

Toplumsal yapı, bir toplumun örgütlenme biçimini, sosyal kurumlarını, farklı kesimlerini, bireylerin sahip olduğu konumları, üstlendikleri işlevleri ve tüm bu bileşenler arasındaki karşılıklı etkileşimleri açıklayan çok boyutlu ve dalgalı bir sosyolojik olgudur. Bu yapının bileşenleri sosyal kurumlar, gruplar, statüler, roller, normlar, değerler ve bu unsurlar çerçevesindeki ilişkilerden oluşmaktadır. Toplumsal bir varlığın mihenk taşı olan insan ise davranışlarını yönlendiren ve denetleyen yapıları sürekli biçimde yeniden üreterek kendi doğasını ifade etmektedir (Basbay, 2011). Bu yeniden üretim süreci, bireyin yalnızca toplumun bir parçası olmasını değil, aynı zamanda toplumsal düzenin taşıyıcısı olmasını da sağlamaktadır. Bu kolektif yapı, bireylere belirli bir hareket serbestisi tanımanın yanı sıra, aynı anda onları belirli normlara, sınırlara ve davranış kalıplarına tabi kılmaktadır (Kocadaş, 2010, s. 1). Bu bağlamda, toplumsal yapı yalnızca bir yaşam alanı sunmakla kalmaz, bireylerin uyması gereken ölçütleri, değerleri ve yönelimleri de belirleyerek sosyal denetimi kurumsallaştırmaktadır.

Toplumsal yapılar, bireylerin eylemleri ve bu eylemleri şekillendiren kolektif inançlar temelinde varlık göstermektedir. Toplumsal yapı kuramlarına bakıldığında toplum, bireylerin sosyal

gelenekler olarak nitelendirilen milli bayramlar ve semboller, ulus-milliyetçi söylemlerin kurgusal sürekliliğini sağlamada işlevselleşirken, propaganda araçları bu ritüelleri yeniden üreterek toplumsal hafızayı belirli politik hedeflere uygun biçimde inşa etmektedir. Kolektif hafızanın biçimlendirilmesi sürecinde propaganda, geçmiş olayların seçici bir biçimde yeniden sunulması yoluyla belirli bir ulusal kimliği pekiştirmekte ve tarihsel anlatıları hegemonik ideolojiler doğrultusunda yeniden çerçevelemektedir. Ancak, dijital ekosistemdeki çoklu katılım ve bilgi akışı, bireylere propaganda süreçlerini sorgulama ve hegemonik söylemlere direnme olanakları da sunmaktadır. Böylece propaganda, yalnızca edilgen bir kitleyi biçimlendirme aracı değil, aynı zamanda çatışan anlatıların kamusal alanda yeniden müzakere edildiği dinamik bir zemini olarak yeniden konumlanmaktadır.

Kaynaklar

- Abdullah Temizkan, E. A. (2012). Türk Devlet Geleneğinde İktidarın Meşrulaştırılmasında İktidarın Rolü. *Karadeniz Araştırmaları*, 33, s. 13-22.
- Akyayla, A. (2019). E. Durkheim ve B. Malinowski Ekseninde “Sapma” ve “Suç” Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış 1 (2), Özel Sayı, s. 68-76. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Akay, A., Holland, E. W., Patton, P., Hardt, M., Arnott, S.J, Beller, J.L. (2005). *Gilles Deleuze’de Toplum ve Denetim*. (B. Başaran, Çev.) İstanbul, Türkiye: Bağlam Yayıncılık.
- Allifiansyah, S. (2018). *Podcast dan Teori Uses & Gratifications*. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/65073694/Podcast_dan_Teori_Uses_Gratifications-libre.pdf?1606791438=&response-content-disposition=inlinename%3B+filename%3DPodcast_dan_Teori_Uses_and_Gratification.pdf&Expires=1729374747&Signature=LOJahkXRSluOzBuXtLaY3hJn adresinden 10.06.2025 tarihinde alınmıştır.
- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler*. İstanbul, Türkiye: Metis Yayınları.
- Arendt, H. (2014). *Totalitarizm*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.
- Atilla, S. C. (2023). Politikayı Yeniden Düşünmenin Bir İmkânı Olarak Jacques Rancière’de Politik Öznleşme. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 9(2), s. 51-62. doi:10.25272/icps.1336353

- Ayas, T. (2012). Arendtçi Politik Yargının Kantçı Kökler. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (14), s. 27-42.
- Basbay, A. (2011). Perceptions of Multicultural Competence Scale: A Scale Development Study. *Eğitim ve Bilim*, 36 (161), s. 199-212.
- Bayraktar, B. (2016). Tarih ve Propaganda: Morgenthau'nun Öyküsü ve Mavi Kitap Örneği. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 33(16), 135-161.
- Bedir, A., Tabakoğlu, A. (2021). Hatırlama ve Kolektif Hafıza. *Kadim Akademi Siyasi Bilimler Dergisi*, 5(2), 25-49.
- Carr, E. H. (1990). *Milliyetçilik ve Sonrası*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (2016). *Herman ve Chomsky'den Bir Propaganda Modeli*. Ankara Konuşmaları: <https://www.sosyalbilimler.org/herman-ve-chomsky-den-bir-propaganda-modeli/> adresinden 05.06.2025 tarihinde alınmıştır.
- Çetin, B. N. (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), s. 239-265.
- Çiğdem, S. (2022). Dijital Dönüşüm Sürecinde Metaverse Olgusunu Jean Baudrillard'ın Simülasyon Kuramı Çerçevesinde Değerlendirmek. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(3), s. 1156-1175.
- Diñer, M. (2018). Uluslararası İlişkilerde Adil Savaş Teorisi: St. Thomas Aquinas'ın Adil Savaş Modelinin Dördüncü Haçlı Seferi'ne Uygulanması. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), s. 109-120.
- Ercansungur, D. O. (2023). Popüler Kültür ve Dijitalleşme: Yeni Medya Ekosisteminde Yakınsama ve Kitle Üzerine Sosyolojik Bir Analiz. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(12), s. 565-584.
- Fidan, M. Lokmanoğlu, E. (2023). Sosyal Medya Savaşlarında Yeni Bir Kavram: RusyaUkrayna Savaşı Özelinde Dijital Ambargo. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(8), s. 28-38.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri* (Cilt 1). İstanbul, Fatih, Türkiye: Kalkedon.
- Güden, O. (2018). Küresel Kuruluşların Kriz Yönetimi ve İletişimi Süreçlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica Veri Skandalının Retoriksel Arena Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, s. 209-231.
- Günek, A. (2023). Dijital Çağda Bilginin Dönüşümü ve Yapay Zekâ: Üretim ve İktidar İlişkileri Açısından Bir Değerlendirme. *Communicata* (25), s. 1-8.
- Gürgeç, H. (1990). Propaganda. *Kurgu Dergisi*, 2(8), s. 135-157.
- Güzel, M. (2025). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*(19), s. 65-84.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2019). *Toplumsal Sınırların Psikolojisi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

- Hari, J. (2022). *Çalınan Dikkat Neden Odaklanamıyoruz*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Horkheimer, M. (2017). The Culture Industry: Enlightenment As Mass Deception. *Media & Cultural Studies*.
- İmil, M. (2020). *Propaganda ve Din* (1 b.). Nobel Yayıncılık.
- Jeffrey K. Olick, V. V.-S. (2011). *The Collective Memory Reader*. (V. V.-S. Jeffrey K. Olick, Dü.) Oxford University Press.
- Kaçar, E. (2019). Öznenin trajedisi: Aynanın ötesine geçmek. *Dört Öge*, 5, s. 75-84.
- Karagöz, K. (2018). Post truth çağında yayıncılığın geleceği. *TRT Akademi*, 6(3), s. 678-708.
- Kellner, D. (2003). *Media Spectacle*. New York, USA: Routledge.
- Kellner, D. (2016). Cultural Marxism and Cultural Studies. *Dialogues in Philosophy and Social Sciences*, 9(2), s. 132-151.
- Kocadaş, B. (2010). *Toplum Toplumsal Yapı ve Kurumlar*. İstanbul: Doğu Kültüphanesi.
- Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "Biyopolitika" Kavramının Teorik Çerçevesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(2), s. 193-218.
- Koç, Y. (2020). Klasik Dönem Osmanlı'da Dinin İktidar ve Halk Arasındaki Meşruiyeti. *Liberal Düşünce Dergisi*, 98, s. 103-124.
- Lasswell, H. D. (1950). *Politics Who Gets What, When, How*. New York, US: McGraw-Hill.
- Lippmann, W. (1998). *Public Opinion* (2 b.). (M. Curtis, Dü.) USA : Transaction Publishers.
- Mertek, S. (2020). Post Truth'u Hannah Arendt ile Okumak. *Liberal Düşünce Dergisi*, 97(25), s. 205-225.
- Metin, O. Ş. (2017). Jean Baudrillard Perspektifinden Sosyal Medya Analizi Denemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), s. 109-121. doi:023101400063957
- Nora, P. (2006). *Mekansal Hafıza*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları Kavramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, M. (2020). Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), s. 109-133.
- Poell, J. v. (2013). Understanding Social Media Logic. *Media and communication*, 1(1), s. 2-24.
- Qualter, T. H. (1980). Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 01(35), s. 255-307.
- Ranger, E. H.T. (2006). *Geleneğin İcadı*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Taştan, Y. K. (2010). Etnisite Kuramları. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 1(6), s. 199-228.

- Tuzgöl, K. (2018). Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(1), s. 41-53.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi & Toplum* (Cilt 1). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yalçın, İ. (2022). Performans Olarak Benlik: The Truman Show. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(9), s. 204-224. doi: 10.56676/kiad.1172014
- Yardım, M. (2021). Malik Bin Nebi'nin Sömürülebilirlik ve Bourdieu'nün Sembolik Şiddet Kavramları Işığında Aşağılık Kompleksi. *Mukaddime*, 1(12), s. 172-193.
- Yegen, C., Dönmez, S. C. (2023). Tarih ve Kolektif Bellek Aktarımında Sanal Gerçeklik: "War Remains" Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s. 412-430.
- Yıldız, S. K. (2023). Post-Truth Çağının Teknolojik Enstrümanlarına Yeni Medya Perspektifinden Eleştirel Bir Bakış. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(61), s. 185-199.
- Yılmaz, E. A. (2015). I. Dünya Savaşı Süresince İtilaf Devletleri Tarafından Uygulanan Propaganda Yöntemleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(35), s. 65-74.

KİTLE PSİKOLOJİSİ, PROPAGANDA VE RENKLER

Kitle, çobanından vazgeçmeyen bir sürüdür...

Gustave Le Bon

E. Canetti'ye göre, kitle, bireyler arasında hiçbir farklılığın olmadığı bir yapıdır ve bu bağlamda cinsiyet gibi ayrımlar anlamını yitirir. Kitledeki her birey, çevresindeki diğer bireyleri kendiyi özdeşleşmiş şekilde algılar ve onları, kendi varlığını hissediyormuş gibi duyumsar. Bu durum, sanki tüm bireyler tek bir bedende birleşmiş ve her şey aynı bedende gerçekleşiyormuş gibi bir deneyimlemeye yol açmaktadır (2006, s. 16). Kitlelerin en belirgin özelliklerinden biri, bireylerin basit bir toplamı olmamaları ve bireylerin kontrolünden bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkmalarıdır. Kitleler, bireysel kurallar ve değerlerin önemini yitirdiği, yerine kendi dinamiklerine ve normlarına dayalı bir işleyişin hâkim olduğu topluluklar olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda, kitlelerin kendilerine özgü bir mantık ve davranış düzeni geliştirebildiği söylenebilmektedir (Cinoğlu, 2013, s. 3).

Her şeyden önce kitlenin en önemli yapı taşı olan birey ise psikoloji biliminin temel inceleme nesnesi olarak, çeşitli teorik çerçeveler içinde ele alınmıştır. Sigmund Freud, bireyin bilinçaltı süreçlerinin, onun topluluk içerisindeki davranışlarını derinden etkilediğini ifade etmiştir. Bilinçaltı güçler birey, kitlenin bir parçası haline geldiğinde daha yoğun bir şekilde ortaya

Görsel ve sembolik unsurlar, propagandanın başarısını ve etkisini artırmak amacıyla bilinçli bir şekilde seçilmekte ve kullanılmaktadır. Propaganda stratejileri oluşturulurken her bir görsel detay özenle planlanır ve belirli psikolojik etkiler yaratmak amacıyla kullanılır. Kitle psikolojisi, bireylerin topluluk içindeki düşünce ve davranışlarının duygusal tepkilerle yönlendirildiği bir alan olduğundan, propaganda bu duygusal tepkileri harekete geçirmek için etkili bir araç haline gelir. Özellikle renklerin, sembollerin ve lider temsillerinin tekrarlı kullanımı, propagandanın kitleler üzerindeki etkisini artırarak bireylerin duygusal tepkiler üzerinden yönlendirilmesine olanak sağlar. Propaganda içerisinde renkler, semboller ve lider temsilleriyle mesaj yalnızca iletilmekle kalmaz, aynı zamanda izleyicinin bilinçaltını hedef alarak duygusal tepkiler doğurur. Bu strateji, propaganda mesajının kalıcılığını ve etkisini artırırken, kitlelerin davranışlarını yönlendirme amacına hizmet eder. Dolayısıyla, propaganda, sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kitle psikolojisi üzerinde etkili olan güçlü bir ideolojik yönlendirme aracıdır.

Kaynaklar

- Albayrak, K. (2008). Milli Dinlerde Renk Fenomeni. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 1(8), 1-48.
- All World Wars. (2018). <https://www.allworldwars.com/Russian%20WWII%20Propaganda%20Posters.html> adresinden 14.04.2025 tarihinde alınmıştır.
- Artfolio. (2023). *Renk Psikolojisi: Yeşil*. artfoliocreative.com: <https://artfoliocreative.com/renk-psikolojisi-yesil/> adresinden 15.06.2025 tarihinde alınmıştır.
- Ayaz, H. B. (2024). *Mavi Renk ve İnsan Psikolojisi*. <https://www.hayatpsikoloji.com.tr/makale-detay/372-mavi-renk-ve-insan-psikolojisi-bakirkoy-hayat-psikoloji-psikolog.html> adresinden 22.07.2025 tarihinde alınmıştır.
- Bernays, E. (2004). *Propaganda*. New York, Brooklyn, USA: İG Publishing.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 13(26), 17-41.

- Bon, G. L. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cinoğlu, H. (2013). *Kitle Psikolojisi*. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları Kitle Psikolojisi (s. 3). Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Çakı, C. (2018). Duvar Resimleri Üzerinden Kült Liderlik Propagandası: Irak Devlet Başkanı Saddam Hüsseyin Üzerine İnceleme. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(2), 7-24.
- Çakı, C. (2018). Mitinglerin Propagandadaki Rolü: Nürnberg Mitingleri'ne Ait Fotoğrafların Göstergibilimsel Analizi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(5), 59-79.
- Çetin, B. N. (2014). Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 239-265.
- Çiğdem, Y. N. (2023). *Pazarlamada Renklerin Anlamları ve Psikolojik Etkileri*. <https://www.dia.com.tr/blog/pazarlamada-renklerin-anlamlari-ve-psikolojik-etkileri/> adresinden 28.08.2025 tarihinde alınmıştır.
- De Bortoli, M. (2001). Colours Across Cultures: Translating Colours in Interactive Marketing Communications. *European Languages and the Implementation of Communication and Information Technologies*, 1-17.
- Durkheim, É. (1960). *The Division of Labour in Society*. USA: Macmillan Company.
- Eifler, U. (2019). *Mao ve Çin: Büyük Atılım, Derin Düşüş*. <https://marksist.org/icerik/Yazar/11666/mobileRedirect> adresinden 14.08.2025 tarihinde alınmıştır.
- Epping-Jäger, C. (2011). Hitler's Voice: The Loudspeaker under National Socialism. *Intermedialités*, 17, 83-104.
- Fadedthepro. (2022). *American Poster During The Cold War*. https://www.reddit.com/r/PropagandaPosters/comments/11mq8u5/american_poster_during_the_cold_war/ adresinden 25.08.2025 tarihinde alınmıştır.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Freud, S. (1949). *Group Psychology and the Analysis of the Ego*. London, England: The Hogarth Press Ltd.
- Freud, S. (2014). *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*. Ankara: Alter Yayınları.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Holokost Ansiklopedisi*. (...). [encyclopedia.ushmm.org: https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/photo/1945-nazi-propaganda-poster](https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/photo/1945-nazi-propaganda-poster) adresinden 17.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Jung, C. (1991). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. New York, USA: Routledge.
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in Göstergibilimsel Yaklaşımlarının Karşılaştırması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(2), 25-36.
- Kasım, M. (2011). Hitler Döneminde Propaganda Aracı Olarak Radyo. *Selçuk İletişim*, 6(4), 64-75.

- Kınay, K. (2023). *Tüketiciyi Satın Almaya Teşvik Eden Renkler Kırmızı, Mor ve Mavi*. <https://doi.org/10.32739/uha.id.43518> adresinden 22.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Rollo, M. F., Pires, A. P., Novais, N. M. (2013). War and Propaganda In the XXth Century. *Lisboa: IHC* (s. 122-127). Instituto de História Contemporânea da Faculdade de Ciências Sociais e Humanas da Universidade Nova de.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özel, Z. (2007). *Genel Seçim Afişlerinde Lider İmajları*. <https://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/blog/2008/06/28/22-temmuz-2007-genel-secm-aflernde-lder-majlari/> adresinden 25.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Özer, D. (2012). Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 268-281.
- Propaganda Posters. (2022). *Qasem Soleimani Killing a Crocodile (USA) With Iran's Flag Circa 2010s?* https://www.reddit.com/r/PropagandaPosters/comments/yd8w1s/qasem_soleimani_killing_a_crocodile_usa_with/ adresinden 15.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Song, S. (2021). "Red" In Propaganda. <https://diluo.digital.conncoll.edu/Asianart/exhibition/red-in-propaganda-simon-song/> adresinden 25.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- War, H. (2024). Nazi Almanyası. *History of War* (01).
- Westland, S. (2017). *Does Colour Really Affect Our Mind and Body? A Professor of Colour Science Explains*. <https://theconversation.com/does-colour-really-affect-our-mind-and-body-a-professor-of-colour-science-explains-84382#:~:text=Experiencing%20colour&text=Recent%20research%20by%20the%20group,while%20blue%20light%20lowers%20it.> adresinden 27.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Yılmaz, D. Ş. (2020). *Kırmızı Renk ve Anlamı*. <https://www.iienstitu.com/blkirmizi-renk-ve-anlami> adresinden 01.10.2025 tarihinde alınmıştır.

SİYASAL İLETİŞİM AKTÖRLERİ, AŞIRILIK VE PROPAGANDA

*Algılanan Dünya, her türlü aksaklık,
değer ve varoluş tarafından varsayılan zemin
olacaktır...*

M. Merleau – Ponty

İnsanlar toplumsal yaşamdan ayrı bir hayat sürebilecek yetilerini uzun zamandan beri unutmuş durumdadır. İnsan, toplumla birlikte anlamlı ilişkiler kurabilmekte ve hayatını sürdürebilmektedir. Uzak ilişkiler ve kitlesel haberleşmenin sağlanmasında iletişim araçlarında yaşanan gelişmelerin rolü yadsınamaz düzeydedir. Toplumsal yaşam içerisinde etkileşim iletişikle sağlanmaktadır. İletişim ve siyaset aynı birliğin/aynı toplumun içerisinde somutlaşan olgulardır. Siyasal iletişim ise siyasetin sahip olduğu değiştirici, dönüştürücü ve koruyucu özelliklerin aktarılmasında önemli işlevler yüklenmiştir. Toplumsal hayat içerisinde yaşanan değişimlerde siyasal alanın belirleyiciliği siyasal iletişimin yeteneği ile öne çıkmaktadır. Siyasal alan toplumsal yaşam ve kurallar hakkında belirleyici olurken kendisi de bu değişimlerden etkilenmektedir (Güven, 2016, s. 296). Modern yaşamın getirdikleri, pek çok geleneksel ve geçmişe vurgu yapan alışkanlıkları değiştirmiştir. Bu değişimler grupların eğitimlerini de değiştirmekte, amaç ve hedefler belirlenirken yenilikler mutlaka göz önüne alınmaktadır. Aksi takdirde zamana

durumdadır. Modern yaşamın değişkenleri ile post modern dünya aynı olmamıştır. Bu değişimler grupların eğilimlerini de değiştirmekte, grupların eğilimleri üzerinden siyaset yapanlar amaç ve hedefleri belirlerken değişimleri göz önüne almaktadır. Aksi takdirde zamana ayak uyduramayan gruplar entropi içerisine girecektir. Böyle bir sistemde liderlerin davranışlarını da sorgulatacaktır.

Kaynaklar

- Aronson, E., Wilson, T., Akert, R. (2012). *Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Boulianne, S., Larsson, A. O. (2024). Comparative Digital Political Communication: Comparisons Across Countries, Platforms, and Time. *Social Science Computer Review*, 0(0), p. 1-9.
- Çetin, H. (2012). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Orion Kitabevi
- Erzen, M. Ü., Yalın, B., E. (2021). Siyasal Kültürün Temel Paradigmaları Üzerine: Kültürden, Siyasal Toplumsallaşma, Örgütlenme ve Katılma Süreçlerine Yansıyanlar. *İletişim Fakültesi Dergisi*.
- Ekinci, N. (2014). Siyasal İletişim Çalışmalarında Kapsam ve Yaklaşım Sorunları. *İletişim ve Diplomasi İ & D*, 3, 4-29.
- Gençkaya, Ö. F., Kabasakal, M. (2024). Türkiye’de Otoriter Liderliğin Pekilişmesinde Seçim Sistemi ve Aday Belirleme Yönteminin Rolü. *KOCATEPEİİ-BFD*, 26(1), 109-123. <https://doi.org/10.33707/akuiibfd.1357616>
- Göze, A. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Graber, D. A., Smith, J. M. (2005). Political Communication Faces The 21st Century. *Journal of Communication*, 55(3), 479–507.
- Haspolat, N. K. (2022). Psikanalizin İçinde Bir Kavram “Özdeşleşme”. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2022, 2(1), 1-9
- Hazan, R. Y., Voerman, G. (2006). Electoral Systems and Candidate Selection. *Acta Politica*. (41), 146-162. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500153>
- James, T., S. (2021). Assessing The Policy Effects of Political Leaders: A Layered Framework. *Policy Studies*, 42, p. 437-454.
- Jones, K. (Ed.). (1992). *English and the national curriculum: Cox’s revolution*. London: Kogan Page Ltd.
- Kayaoglu, A. G. (2003). Kitlenin Psikolojisi ya da Sosyal Psikolojinin ‘Kitlesi: Kitlede Yeni Bir Anlayışa Doğru, *Kurgu Dergisi*, 20, s. 205-218.

- Koçak, P. G., Akdağ, M. (2021). *Siyasal İletişim Bağlamında Toplumsal Kültür ve Siyasal Kültür İlişkisi*. (Siyasal İletişim: Teorik Tartışmalar, Kavramlar, Kuramlar ve Stratejiler İçinde, Edt. Enderhan Karakoç, Onur Taydaş), Ankara: Nobel Yayınları.
- Kural, S., A. (1994). *Kitle İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Demokratik Katılımcılığa Etkileri*, Demokrasi Gündemi, III.
- Kurian, G., T. (2011). *The Encyclopedia of Political Science*. Washington; CoPress.
- Labin, S. (1976). *Komünist Propaganda Taktikleri*. Ankara: Altınok Matbaası.
- Maalouf, A. (2009). *Çivisi Çıkmış Dünya*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınlar.
- McNair, B. (2011). *An Introduction to Political Communication*. London&Newyork: Routledge.
- Mouffe, C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oskay, Ü. (2001). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özkır, Y. (2015). *Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015*. Ankara: SETA.
- Parrish, J. (2010). *Philosophical Foundations of Political Leadership*. In R. A. Couto (Ed.), *Political and Civic Leadership: A reference handbook* (pp. 69–78). SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781412979337.n9>.
- Pfeffer, J. (2010). *Power: Why Some People Have It and Others Don't*. New York: HarperCollins Publishers.
- Pierson, C. (2011). *Modern Devlet*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Poor, D. M. (2014). Wax Weber, Authority, and Leadership. (in in *Authority without Territory: The Aga Khan Development Network and the Ismaili Imamate*). https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137428806_2#citeas.
- Ranney, A. (1990). *Governing: An Introduction to Political Science*.
- Rawls, J. (2007). *Siyasal Liberalizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Yayınları.
- Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: A modern approach*. Pearson Education Limited.
- Sayın, O., Ceyhan, A., İ. (2025). Siyasal İletişimde Yapay Zeka ve Veri Odaklı Dönüşüm. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 6 (1).
- Sillars, S. (1995). *İletişim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Soukup, P. A. (2014). Political Communication. *Communication Research Trends*, 33(2), 3-43.
- Tanova, A.G., Popov, D. G., Fokina, V.V., Evseeva, L., I. (2017). Problems and Prospects of Information and Communication Technologies as Political Communication Element. *International Conference on Research Paradigms Transformation in Social Sciences*. 10.15405/epsbs.2018.02.157.
- Taşmurat, T. (2019). Siyasal İletişim Süreci ve Siyasal Mesaj Stratejileri. *Nosyon, Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 2, s. 64-79.
- Turner, B. (1997). *Eşitlik*. Ankara: Dost Kitapevi.

LİDER VE SEÇMEN PSİKOLOJİSİNDE PROPAGANDA

“Oderint dum metuant,”

Bırakın nefret etsinler, yeter ki korksunlar.

Lucius Accius

Siyasal yönetim süreçleri, yalnızca kurumsal mekanizmalarla değil, aynı zamanda liderler ile seçmenler arasındaki psikolojik ve sembolik etkileşimle şekillenmektedir. Yönetimin meşruiyeti ve sürdürülebilirliği, seçmenin duygusal bağlılığına ve kolektif kimlik algısına hitap eden stratejilere bağlıdır. Bu noktada propaganda, yönetim erkini elinde bulunduran liderin, toplumsal psikolojiyi manipüle ederek seçmenin karar alma sürecini yönlendirmesini sağlayan kritik bir araç haline gelmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde, rasyonel argümanlardan ziyade duygu yüklü söylemler ve kimlik vurguları, seçmenin siyasal tercihlerini şekillendirmede daha etkili olabilmektedir. Dolayısıyla lider-seçmen ilişkisi, yönetim stratejilerinin psikolojik ve iletişimsel boyutlarıyla derinden bağlantılıdır ve bu dinamik, demokratik sistemlerde iktidarın sürekliliğini belirleyen temel faktörlerden biridir.

Propagandanın etkili olması için hedef kitlenin psikolojik dinamiklerine hitap etmesi en kritik gereksinimdir. İnsan zihni, karmaşık bir dünyada hızlı kararlar alabilmek için bilişsel önyargılarla donatılmıştır. Bu otomatik düşünce kalıpları, günlük yaşamda işlevsel olsa da, propaganda teknikleri tarafından

tür kötüye kullanımlarını engellemek için vazgeçilmezdir. Etik pusula kaydığında, hakikat kavramı da anlamını yitirir. Zira hakikat ancak özgür ve eleştirel bir zihinle ulaşılabilir.

Bu bağlamda, siyasal iletişimde etik ilkeler, propaganda stratejilerinin hem içerik hem de yöntem boyutunda netleşmesini sağlayabilir. Seçmenin iradesine saygı, bilgiye erişim hakkı ve çoğulcu görüşlere alan açma, demokratik propagandanın temel taşlarıdır. Liderlerin ve iletişim stratejilerinin bu etik çerçevede değerlendirilmesi, hem siyasi meşruiyet hem de toplumsal barış için zorunludur. Propagandanın sınırları, etik ile teknik arasındaki hassas dengeyi koruyabilmekle çizilir ve bu denge bozulduğunda siyasal meşruiyet ciddi biçimde zedelenir.

Kaynaklar

- Adorno, T. W. (2023). *Faşizm ve Propaganda*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Akdağ, M. M. (2021). Seçmen Kararlarında Duyguların Rolü ve İşlevi: Duygusal İçerikli Reklamlar Üzerine Bir Analiz. *Selçuk İletişim*, 14(02), s. 895-926. doi: 10.18094/JOSC.882765
- Aristoteles. (1995). *Retorik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, M. (2022). Nöropolitik Verilere Ulaşmanın Siyasal Etik Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 01(20), s. 7-13.
- Balcı, A. A. (2023). Siyasetin Kutsal Yüzü: Faşizm ve Totaliter Anlayışlar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), s. 899-909.
- Bayat, F. (2022). Tarihten Günümüze Bir Manipülasyon ve Kitle Aldatma Aracı Olarak. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(1), s. 1-23.
- Bedir, M. (2025). *Bridge to Ego Nedir? Ruhsal Yolculukta Bir Kavramın Derin Anlamı*. <https://webesinti.com/bridge-to-ego-nedir/> adresinden 07.10.2025 tarihinde alınmıştır.
- Belfort, J. (2017). *Way of the Wolf: Straight Line Selling: Master the Art of Persuasion, Influence, and Success*. New York, ABD.
- Bon, G. L. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cevizoglu, H. (2020). Zoon Politikon (Siyasal Hayvan) Ya da "Gönüllü Kulluk" ve "Özgürlükten Kaçış". *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(18), s. 64-80.

- Clark, T. (1997). Sanat ve Propaganda Kitle Kültürü Çağında Politik İmge. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çakı, C. (2018). Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda Amaçlı Kullanılan Posterlerin Korku Çekiciliği Bağlamında İncelenmesi: Büyük Britanya Örneği. *Atatürk İletişim Dergisi*, (15), s. 111-136.
- Çakı, C. (2020). Çin propagandasında Çin-Tayvan ilişkilerinin sunumu: Mao Zedong Dönemi Üzerine İnceleme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), s. 185-202.
- Çetin, Ö. (2018). Erich Fromm'da Tanrı Tasavvuru. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18(3), s. 75-98.
- Çokluk, N. (2022). Siyasal İletişimde Yeni Yönelimler Nörosiyaset ve Siyasal Beynin Çözümlemesi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 17(57), s. 148-173. doi:10.14783/maruoneri.902785
- Doğan, İ. (2021). Sovyetler Birliği'nde Din Karşıtı Propaganda: 1917-1960 Dönemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(1), s. 408-431. doi:10.18094/JOSC.776046
- Duran, B. N. (2021). Nazi Almanya'sının Sanat Politikasında Yaratım ve Yıkım: Yoz Sanat Sergisi. *Sosyologca*, (22), s. 178-185.
- Eraslan, M. C., Durur, E. K. (2018). Siyasal İletişim ve Medya Bağlamında Siyasal Reklam ve Propaganda (Kavramsal Bir Değerlendirme). *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 193-204.
- Freud, S. (2002). *Metapsikoloji*. İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Freud, S. (2015). *Totem ve Tabu*. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Goebbels, J. (2021). *Büyük Yalanlar*. İstanbul: Zeplin Kitap.
- Guy-Evans, O. (2025). *Asch Conformity Line Experiment*. <https://www.simp-lypsychology.org/asch-conformity.html> adresinden 15.10.2025 tarihinde alınmıştır.
- Güler, M. (2008). Bir Manipülasyon Aracı Olarak Rızanın İmalatı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), s. 75-101.
- Günçavdı, G. (2017). Karizmatik Liderlik: Alan Yazın Taraması. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 21-34.
- Hayes, A. (2023). Bernie Madoff: Who He Was and How His Ponzi Scheme Worked. <https://www.investopedia.com/terms/b/bernard-madoff.asp> adresinden 12.12.2024 tarihinde alınmıştır.
- Heywood, A. (2014). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Işık, M. (2012). Kitle İletişim Teorilerine Giriş (4 b.). Türkiye: Eğitim Yayınevi.
- İbicioğlu, H., Özmen, H., İ., Taş, S. (2009). Liderlik Davranışı ve Toplumsal Norm İlişkisi: Ampirik Bir Çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), s. 1-23.
- Kahneman, D. (2015). *Hızlı ve Yavaş Düşünme*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Karaca, M. (2018). İtalyan Propagandasında Kült Lider Olgusu: "Il Duce" Be-

- nito Mussolini. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), s. 1203-1220.
- Karakuş, M. (2021). Gelenekselden Dijitale Propaganda ve Araçlarının Dönüşümü. *Selçuk İletişim Dergisi*, 14(1), s. 462-491 . doi:10.18094/JOSC.776626
- Kaynar, M. A. (2023). *Politik Retoriğin Mantıksal Temeli ve İşleyişi*. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri.
- Kızıltuğ, S. (2024). Karanlık Liderliğin Örgütsel Muhalefet ve Psikolojik İyi Oluşa Etkileri. *Alanya Akademik Bakış*, 8(3), s. 766-779.
- Kömürcü, K. (2014). Antik Yunan'da Felsefe Algısı. *Felsefe Dünyası*, 1(59), 113-131.
- Lasswell, H. (1938). *Propaganda Technique in the World War*. New York, USA: Peter Smith.
- Morvan, C., O'Connor, A. (2017). *An Analysis of Leon Festinger's A Theory of Cognitive Dissonance*. London, UK: Macat Library.
- Özçaglayan, M., Apak, D. (2017). Soğuk Savaş Yıllarında Algı Yönetimi, Haber ve Propaganda İlişkisi. *Marmara İletişim Dergisi*, (28), s. 107-130. doi:10.17829/midr.20172833780.
- Özer, M. A. (2014). Siyasal İletişimin Etkinliğinde Algılama Yönetiminin Rolü. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(7), s. 166-197.
- Özgan, A. (2020). Hakikatin Ölümü Ya Da Ölümlü Hakikat. *Etkileşim*, 3(6), s. 168-188. doi:10.32739/etkilesim.2020.6.80
- Pisch, A. (2016). *The Personality Cult of Stalin in Soviet Posters, 1929-1953*. <https://press-files.anu.edu.au/downloads/press/n2129/html/ch03.xhtml> adresinden 15.12.2024 tarihinde alınmıştır.
- Reiff, N. (2025). *Who Is Jordan Belfort, the Wolf of Wall Street?* <https://www.investopedia.com/investing/who-is-jordan-belfort/> adresinden 20.09.2025 tarihinde alınmıştır.
- Saraçlı, M. (2023). Avrupadaki Popülist Aşırı Sağ Partilerin Göç Meselesine Yaklaşımları. *Liberal Düşünce Dergisi* (110), s. 123-146. doi:10.36484/liberal.1250802
- Sarıtaş, İ. (2018). Nazi Döneminde Sinemanın Propaganda Aracı Olarak İşlevi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47), s. 329-350.
- Stieg, C. (2019). Neden Herkes Elizabeth Holmes'un Ses Tonu Konusunda Bu Kadar Takıntılı? <https://www.refinery29.com/en-us/2019/01/222442/elizabeth-holmes-real-voice-psychology> adresinden 10.10.2024 tarihinde alınmıştır.
- Taş, O. (2022). Propagandanın Güncelliği: Yirminci Yüzyıl Teorisinden Dersler. *Kültür ve İletişim*, 25(49), s. 74-101.
- Yalçınkaya, Y. (2014). Medya Mesajı, Medya Masajıdır: McLuhan'ın İzinde Medyayı Anlama Kılavuzu. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), s. 255-258.

- Yıldırım, A. (2022). Enformasyon Çağında Gözetim Toplumu: Facebook Cambridge. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 6(2), s. 104-112.
- Yılmaz, V. F. (2022). Ritim ile Kitle Manipülasyonu. *Otuz Yedi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), s. 90-108.
- Yurdakul, H. (2016). Medya ve Siyaset Perspektifinden Kamuoyu. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), s. 81-90.
- Yücel, E. (2020). Propaganda. İstanbul: Karakarga Yayınları.
- Yükselbaba, Ü. (2017). Milgram Deneyi: Otorite ve İtaate Dair. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası*, 75(1), s. 227-270.

MEDYA VE DİJİTAL PLATFORMLARDA AŞIRILIKÇI RETORİK VE PROPAGANDA

*En üstteki örgütlü propaganda en
Alttaki bireysel propagandayı yaratır...*

Aşırılıkçı hareketler yani sıradanlıktan uzak olan karakterlerin faaliyetlerini içeren tutum ve davranışlar daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere uzun zamanda beri insanoğlunun faaliyetleri içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Sadece dini ya da siyasi süreçlerde değil insan etkileşimine dayanan birçok faaliyet kendi içerisinde aşırılıkçı tutumları barındırabilmektedir. Bu sebeple aşırılık, karmaşık ve kompleks bir olgu olarak ifade edilmektedir. Coleman ve Bartoli (2015) aşırılıkçılığı çoğu zaman sıradanlıktan uzak bir karakter, inanç, tutum, his ve strateji aktiviteleri olarak tanımlamaktadır. Aşırılık kendi başına bir faaliyet olmaktan ziyade insanların eylemlerinin yansımalarından okunan durumlardır. Kompleks ve karmaşık olması bu eylemlerin kim tarafından ve neye göre değerlendirilmesi gerektiği yönüyledir. Bir grup ya da topluluk için aşırı olan davranışlar ötekiler için sıradan gelebilir. Aşırılıkçı tutumlar 21. yüzyılın karmaşıklığı karşısında kendini değersiz hisseden bireylerin yaşama gayelerini geri kazanmaları için tercih ettikleri farklı bir yöntemdir. Aşırılığı kendi kimliklerinin birer yansıması olarak benimseyenlerin içerisinde yer aldıkları dijital topluluklar ötekiler için birçok olumsuz durumları yaratabilirler. Kişilerin şiddeti de içeren aşırılıkçı gruplar içerisine dâhil olabilmesi onlarla

özgür ortamlar sonucunda oluşup oluşmadığıdır. Bugünün Don Kişotları dijital platformlarda yel değirmeleri ile savaşmasa da yeni medyanın sağladığı avantajlar sayesinde kendilerini klavyelerinin başında özgürlüğün, demokrasinin, insan haklarının (!) birer savaşçısı olarak görebilmektedir. Bugünün dünyasında en çok konuşulan konuların başında gelen yapay zekanın gelecekte insanların hayatını tehdit edebilecek bir boyuta gelme ihtimali güçlü bir beklenti olarak dillendirilmektedir. Machine Learning, Deep Learning, Natural Language Processing, Computer Vision ve Explainable AI olarak sınıflandırılabilir yapay zeka türleri insanların gelecekteki en büyük rakipleri olarak görülürken ve işin ironik yanı insanların yapay zekayı geliştirme noktasında bir yarış içerisindeyken yapay zekanın propagandası da yine insanlar arasında yapılmaktadır. Bu propagandanın en önemli basamağı ise insanların yapay zekanın olumlu yönleri üzerinde fazlasıyla telkin edilme çabalarıdır.

Kaynaklar

- Akyol, M., Tuğ, B. (2019). Avrupa Birliği Ülkelerindeki Aşırı Sağ Siyasi Partilerin İslamofobiyi Konu Alan Siyasal Reklamları Üzerine İnceleme. *International Social Sciences Studies Journal*, 5 (53), p. 7399-7423.
- Ateş, A. (2022). Dezenformasyonla Mücadele: Kavramlar ve Kurumlar. *Gazi-antepe University Journal Of Social Sciences*, 21 (3), 1574-1586.
- Aziz, A. (2013). Siyasal iletişim. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Benkler, Y., Faris, R., Roberts, H. (2018). *Network propaganda manipulation, disinformation, and radicalization in American politics*. New York: Oxford University Press.
- Berkes, N. (1942). *Propaganda nedir?* Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Canada Centre for Community Engagement and Prevention of Violence. (2018). *National Strategy on Countering Radicalization to Violence*. <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/ntnl-strtg-cntrng-rdcl-ztn-vlnc/index-en.aspx?s83> adresinden 10.06.2025 tarihinde alınmıştır.
- Coleman, P., Bartoli, A. (2015). *Addressing Extremism*. https://web.archive.org/web/20150924113521/http://www.tc.columbia.edu/i/a/document/9386_WhitePaper_2_Extremism_030809.pdf adresinden 25.07.2025 tarihinde alınmıştır.

- Çaycı, A. E. (2025). Dijital Çağda Dezenformasyonla Mücadele: Sorunlar, Stratejiler ve Teknolojik Yaklaşımlar. *TRT Akademi Dergisi*, 13 (23).
- Çevikbaş, S. (2011). Nietzsche ve Nihilizm Tarihsel Bir Yazgı Olarak Nihilizm: Avrupa Nihilizminin Tarihi, Kökeni ve Egemen Olma Aşamaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2): 69-82
- Çöteli, S. (2015). *Sosyal Medyanın Yeni Tür Kamusal Alan Yaratması ve Toplumsal Hareketlere Katkıları: Taksim Gezi Parkı Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Dönmez, İ. H. (2010). İnternet Haberciliğinde Tıklanma Kaygısı ve Kapan Manşetler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 14, 105-127. <https://dergipark.org.tr/en/pub/akil/issue/48081/607924>
- Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medya ile Birlikte Çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2 (1), s. 105-120.
- Hariri, Y., N. (2016). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Herman, E. S., Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The Political economy of mass media*. Rome: Pantheon.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Allen Lane, UK.
- Koehler, D. (2016). Right-Wing Extremism and Terrorism in Europe: Current Developments and Issues for the Future. *PRISM*. 6 (2), 89.
- Kösali, S. E., Aksu, F. (2022). AB Ülkelerinde Göçmen Karşıtlığı ve Aşırılıkçı Sağ: Yunanistan ve Almanya Örneği. *Yönetim, Ekonomi, Edebiyat, İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 7(2), s. 15-78.
- Kux, D. (1985). Soviet Active Measures and Disinformation: Overview and Assessment. The US Army War College Quarterly. *Parameters*, 15(1), 19-28.
- Mercer, K. (1998). *Cangıla Hoş geldiniz: Postmodern Politikada Kimlik ve Çeşitlilik*. (Kimlik-Topluluk/Kültür/Farklılık içinde Der. J. Rutherford). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Müller, J. W. (2019). *Popülizm Nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Polizzi, C. (2025). *Youth Radicalisation: A New Frontier in Terrorism and Security*. <https://www.visionofhumanity.org/youth-radicalisation-a-new-frontier-in-terrorism-and-security/> adresinden 10. 07. 2025 tarihinde alınmıştır.
- Ross, A. (2008). *Security Engineering. A Guide to Building Dependable Distributed Systems*, Wiley, Indianapolis.
- Shu, K., Wang, S., Le, T., Lee, D., Liu, H. (2018). Deep Headline Generation for Clickbait Detection. *EEE International Conference on Data Mining (ICDM)*, 467-476. doi: 10.1109/ICDM.2018.00062.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı, Bilişim Teknolojileri Temelinde Haber Medyasının Yeniden Biçimlenişi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Turan, M. (2007). Nihilizm ve Jean Baudrillard. *EÜHFD, C. XI*, s. 87-103.
- Tütünsatar, A., Okcu, M. (2020). Sosyal Medya Siyasal Katılım İlişkisi: Uygulamalar Ve Olaylar Üzerinden Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, s.66-93.
- Van Deth, J. W. (2014). A Conceptual Map of Political Participation. *Acta Politica*, 49(3), 349-367.
- Yıldırım, T. (2024). Avrupa'daki Aşırı Sağ Partilerin Ortaklaştığı ve Ayrıştığı Konular Neler? <https://bianet.org/haber/avrupa-daki-asiri-sag-partilerin-ortaklastigi-ve-ayristigi-konular-neler-297121> adresinden 24.07.2025 tarihinde alınmıştır.
- Yılmaz, A., Yolcu, T., Özkaynar, K., Aykaç, Ö., S. (2020). Siyasal Pazarlama ve Siyasal İletişimde Post-Truth: Donald Trump Örneği. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21, (2), s. 298-310.

SİYASETİN SESSİZ TELKİNİ VE PSİKOPOLİTİKA

*İnsan eğer düşünmüyorsa özgür değildir,
çünkü o zaman, bir başkasına göre davranır.*

Hegel

Türk Dil Kurumu'na göre 'telkin' bir duyguyu, bir düşünceyi aşılama anlamına gelmektedir. Ruh bilimindeki karşılığı ise bilinç dışı bir süreç aracılığıyla, kişinin ruhsal veya fizyolojik alanıyla ilgili bir düşüncenin gerçekleştirilmesidir (TDK, 2022). Sessiz telkin mekanizması, enformasyonel kapitalizm koşullarında iktidarın en sofistike tezahürlerinden birini teşkil etmektedir. Bu mekanizma, bireyin karar alma süreçlerine, doğrudan ve zorlayıcı müdahalelerde bulunmak yerine, davranışsal iktisat ve nöropsikolojiden türetilen prensiplerle çerçeveleme etkisi ve duygusal tasarımla dolaylı yoldan nüfuz etmektedir. Temel işleyiş prensibi ise bireyin özerk iradesini açıkça ihlal etmekten ziyade, onun psikolojik eğilimlerini ve bilinçdışı önyargılarını, önceden kurgulanmış bir davranışsal çıktı lehine manipüle etmek suretiyle rızanın üretimini yönlendirmektir (Hipnoterapi, 2017). Bu süreç bireyi, kendi tercihi olduğuna inandığı bir eylemi yapısal olarak yönlendirilmiş bir bağlam içinde gerçekleştiren geleneksel baskı araçlarından niteliksel olarak ayırıştırır ve psikopolitikanın temel operasyonel tekniğini oluşturur.

Kaynaklar

- Akyazı, A. (2019). Sosyal Medya ve Tüketim İlişkisi: Popüler Ünlülerin Instagram Hesapları Üzerine Bir Araştırma. *rakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Ek Sayı), s. 93-108. doi:10.26468/trakyasobed.423538
- Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arıboğan, D. Ü. (2020). Politik Karar, Tutum ve Davranışlarımızı Bireyselden Toplumsala Uzanan Bir Yelpazede Anlama ve Açıklama Kılavuzu Olarak Politik Psikoloji. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, s. 37-62.
- Arslan, F. S. (2024). Kötülüğün Sıradanlaşması. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(2), s. 1-14.
- Ban, G. L. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim Toplumu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Biber, A., Turancı, E. (2014). Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 21, s. 28-41.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Canetti, E. (2006). *Kitle ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cizre, Ü. (2018). "Vetocu Demokrasi", Siyasal Korku ve Vazgeçilmez "Lidere Meftunluk". *Birikim*, 352, s. 8-17.
- Dalaycı, F. Ü. (2025). Dijital Çağda Hegemonya ve İdeoloji: Yeni Medya, Gramsci ve Althusser Perspektifinden Devletin İdeolojik Aygıtları. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 9(1), s. 125-136. doi:http://dx.doi.org/10.30830/tobider
- Eagleton, T. (1991). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gramsci, A. (2012). *Hapishane Defterleri* (Cilt 2). İstanbul: Kalkedon.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri* (Cilt 4). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Han, B.-C. (2020). *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni iktidar Teknikleri*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Han, B.-C. (2020). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Han, B.-C. (2022). *Palyatif Toplum Günümüzde Acı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hari, J. (2022). *Çalınan Dikkat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hipnokampus. (2025). *Küçük Albert Deneyi*. <https://www.hipnokampus.com/makaleler/kucuk-albert-deneyi> adresinden 10.07. 2025 tarihinde alınmıştır.
- Hipnoterapi, B. (2017). *Telkin Nedir?* //www.hipnoterapi.com/telkin-nedir/ adresinden 10.08.2025 tarihinde alınmıştır.
- Kutluay, F. (2019). Siyasal Otorite Kavramının Tarihsel Seyri. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), s. 1-29.
- Önder, H. M. (2024). İstihbarat Başarısızlığına Neden Olan Bir Faktör Olarak Bilişsel Uyumsuzluk: Hendek Operasyonları Örneği. *Firat University Journal of Social Sciences*, 35(1), s. 195-206.

- Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” ile “İktidarın Gözü” Göstergeleri. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 2(1), s. 22-29.
- Özdemir, M., Çevik, H. (2025). Sosyal Medya Algoritmalarının Toplumsal Cinsiyet Temsilleri Üzerindeki Etkileri ve Dışlayıcı Pratikler. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), s. 344-358.
- Pusat, T. (2024). Neoliberal Yönetimsellik Bağlamında Sosyal Medyada Mutlu Performans Öznesinin İnşası: Instagram örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 44, s. 1-30.
- Riesman, D. (2016). *Yalnız Kalabalık*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Seyedmorteza, M. Törenli, N. (2023). Sosyal Medya Eksenli Dijital Seferberlik ve Protesto Hareketleri Üzerine Bir Literatür İncelemesi. *Intermedia International E-journal*, 10(19), s. 314-331. doi:10.56133/intermedia.1348867
- Stevenson, N. (2008). *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişim*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şimşek, B., Ş., Geçer, E. (2020). Hegemonik İdeoloji, Birey ve Psiko-Politik Etkileşimler: Persepolis Filmi Örneği. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), s. 241-264.
- Şimşek, D. C. (2025). Dijital Kapitalist Özne ve İletişimin Dönüşümü: Performans, Dolaşım ve Direniş. *Global Media Journal Turkish Edition*, 16(30), s. 98-114.
- TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/?ara=telkin> adresinden 10.10.2025 tarihinde alınmıştır.
- Yücel, A., Çubuk, F. (2013). Nöropazarlama ve Bilinçaltı Reklamcılık Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), s. 172-183.
- Zengin, E. (2021). Erving Goffman'ın Benlik Kuramı Çerçevesinde İzlenim Yönetimi ve Kişiler Arası İletişime Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Anasaya*, 16, s. 65-80.

21. YÜZYIL VE AŞIRILIKLARI

*Güç, yozlaşma eğilimi taşır;
Mutlak güç, mutlaka yozlaşır... Lord Action*

Propaganda ve aşırılıklara dair yapılan ayrıntılı değerlendirmeler 21. yüzyılda yaşanan toplumsal olayları, devletler arasındaki çatışmalı süreçleri ve şiddet içerikli eylemlerin örneklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Propaganda ve aşırılıklara dair bilinenler 21. yüzyılın ilk çeyreğinde fazlasıyla gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda aşırılıkçı ve radikal eylemler ve devamında liderlerin, siyasi partilerin ve devletlerin propaganda içeriklerinin görülmeye başladığı olaylar ilk olarak ABD’de meydana gelen “İkiz Kuleler” saldırılarıyla başlamıştır. 2000’li yılların başlangıcında, kısa bir zaman dilimi önce Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte tek güç olarak artık sadece ABD’nin kaldığı yorumlarına tanık olunurken hiç beklenmedik bir anda ve öngörülemeyen bir boyutta gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarıyla birlikte ABD’nin kimyası fazlasıyla bozulmuştur. Bu olaylar sadece ABD’nin kimyasını bozmakla kalmamış artık neredeyse her yorumda “Dünya artık yeni bir döneme girdi” cümlesi duyulur olmuştur. Bu cümleye açıklık getirecek açıklama ise 7 Ekim’de Beyaz Saray’da dönemin ABD Başkanı George Bush tarafından yapılmıştır. Bush, yapmış olduğu konuşmada: “Bu sınavı atlatacağımızı dünyada göstereceğiz. Tanrı sizi korusun” demiştir. Resmi tarih ve ABD, so-

insan evlerini terk etmek zorunda kaldı. Bunların 4 milyondan fazlası komşu ülkelere sığındı. Milyonlarca çocuk dahil nüfusun yaklaşık yarısı gıda güvencesizliği yaşıyor ve kıtlık nedeniyle zor durumda.” (Sofuoğlu, 2025). Sudan’da yaklaşık 2,5 yıldır devam eden iç savaş on binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuş durumdadır ve bölge her gün katliam görüntülere sahne olmaktadır.

Bugün HDK ve Sudan ordusu arasında yaşananlar 25 yıl önce Ruanda’da Hutular ve Tutsiler arasında yaşananları akıllara getirmektedir. Yıllarca süren çatışmalarda Ruanda hükümeti Ruanda’da yaşayan Tutsilere karşı bir soykırım kampanyası başlatmıştır. Raporlara göre yüz gün içerisinde sekiz yüz bin ’den fazla insan hayatını kaybetmiştir. İnsanlık ile başlayan aşırılıklar ve çatışmalar insanlıkla birlikte var olmaya devam etmektedir. Zamanlar, insanlar ve yerler değişse de çatışmalar artarak devam etmektedir.

Kaynaklar

- Akdevelioğlu, A., Yeşilyurt, N., Erdem, G. (2023). Tarihsel Süreklilik ve Koşullar Üzerinden Yemen İç Savaşı. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 10 (1), s. 217-254.
- Brandt, M., 2017. *Tribes and Politics in Yemen. A History of The Houthi Conflict*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Clark, V. (2010). *Yemen: Dancing on the Heads of Snakes*. New Haven and London: Yale University Press, 246–52.
- Çakan, V. (2018). Rohingya Müslümanları ve Arakan Soykırımı. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), s. 38-56.
- Çetin, A. (2023). Ortadoğu’da Çatışmayı Tarihle Düşünmek. Sects, Ethnicity and Conflict Resolution. 3. Uluslararası Ortadoğu Kongresi.
- Dalar, M., Gökcan, Ö. (2018). Myanmar’ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (8), s. 33-64.
- Demirtaş, T. (2024). *Sudan’da Bir Yılın Muhasebesi: Sudan İç Savaşının Dünü, Bugünü, Yarını ve Çözüm Önerileri*. SETA Yayınları.
- Farag, M. (2024). Domestic Diversionary War and Conflict Endurance in Weak States: The Houthi Conflict in Yemen (2004 –2010). *Civil Wars*, 26 (2), 330-353.

- Gause, F.G. (2014). *Beyond Sectarianism: The New Middle East Cold War*. Washington, DC: Brookings Institution.
- Hamzaoglu, H., Merdan, A. S. (2024). The Arab Spring and Russia's Middle East Policy. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University*, 11 (3), pp. 1095-1112. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.1451500>.
- Hassan, M. (2025). *Sudan'da İç Çatışmaların Yerinden Edilme Üzerindeki Sonuçları: Sömürge Sonrası Dönemden Günümüze Doğru Bir Analiz*. Göç Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Hofheinz, A. (2005). The Internet in the Arab World: Playground for Political Liberalization. *International Politics and Society*, 3 (1), 78-96.
- Juneau, T. (2024). Saudi Arabia's Costly War in Yemen: A Neoclassical Realist Theory of Overbalancing. *International Relations*, 1 (25). <https://doi.org/10.1177/00471178241231728>.
- Krzyżanowski, M., Wodak, R., Bradby, H., Gardell, M., Kallis, A., Krzyżanowska, N., Mudde, C., Rydgren, J. (2023). Discourses and Practices of the "New Normal": Towards an Interdisciplinary Research Agenda on Crisis and the Normalization of Anti - and Post - Democratic Action. *Journal of Language and Politics*, 22(4), 415-437. <https://doi.org/10.1075/jlp.23024.krz>
- Kutlutürk, C. (2017). İslam Dünyasının Kanayan Yarası: Myanmar'ın Arakan Bölgesindeki Rohingya Müslümanları. *Yeni Türkiye Dergisi*, 96.
- Lang, J.C., Sterck, H. D. (2014). The Arab Spring: A Simple Compartmental Model for the Dynamics of a Revolution, *Mathematical Social Sciences*, 69, 12-21.
- Lawrence, A.K. (2016). *Repression and Activism Among the Arab Spring's First Movers: Evidence from Morocco's February 20th Movement*. Cambridge University Press, 47, 699-718, doi:10.1017/S0007123415000733.
- Ledarman, S., Ledarman, Z. (2025). (Un)Noticing Yemen: The Forgotten War in Yemen and Critical Genocide Studies. *Journal of Genocide Research*, 27 (3), s. 427-444.
- Lyall, L. (2022). Diverse Neighbors and Post-Conflict Recovery at The Village Level: Evidence From Iraq After ISIL. *Journal of Peace Research*, 59 (4), p. 543-561.
- Meşe, Z. (2024). *Almanya'nın İsrail'e Koşulsuz Desteğinin Arkasında Ne Var?* <https://kriterdergi.com/dis-politika/almanyainin-israile-kosulsuz-desteginin-arkasinda-ne-var> adresinden 10.11.2025 tarihinde alınmıştır.
- Miller - Idriss, C. (2020). *Hate in the Homeland: The New Global Far Right*. Princeton University Press.
- Mudde, C. (2020). Riding the Fourth Wave. *IPPR Progressive Review*, 26 (4), 296 - 304. doi:<https://doi.org/10.1111/newe.12175>.
- OCHA (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs). (2023). Humanitarian Needs And Response Plan Sudan. <https://reliefweb.int/>

- report/sudan/sudan-humanitarian-needs-and-response-plan-2024-december-2023. Adresinden 15.10.2025 tarihinde alınmıştır.
- Rabkin, Y. M. (2023). Neden Bu Kadar Çok Sayıda Yahudi İsrail'in Gazze'deki Savaşını Kınıyor?. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/guncel/11552/neden-bu-kadar-cok-sayida-yahudi-israil-in-gazze-deki-savasini-kiniyor> adresinden 01.11.2025 tarihinde alınmıştır.
- Roumanias, C., Skouras, S., Christodoulakis, N. (2022). Crisis and extremism. How does an extreme far right emerge in a modern democracy? Evidence from Greece's Golden Dawn. *Journal Of Elections, Public Opinion And Parties*, 32 (1), p. 107-128.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). (2024). *Filistin'de İnsan Hakları İhlalleri ve Gazze Soykırımı Raporu*.
- Ünver, H. A. (2021). *Trump'ı Sosyal Medyadan atmak aşırılıkçı söylemleri Engeller mi?*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55604474> adresinde 10.05.2025 tarihinde alınmıştır.
- Warrick, J. (2015). *Black Flags: The Rise of ISIS*. New York: Anchor.
- Yıldırım, Y. (2017). Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa'da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ. *Amme İdaresi Dergisi*, 50 (2), s. 51-72.
- Yıldırım, Y. (2019). Myanmar'daki İnsan Hakları İhlalleri ve Rohingya'lara Yönelik Baskıların Sonlanmasında Uluslararası Toplumun Rolü. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 21 (21), s. 35-57.